

6. Моргунова Е. А. Авторское право: Комментарий законодательства. Образцы документов. Вопросы и ответы [Текст] / Е. А. Моргунова, О. А. Рузанова. – М.: Издательство «Экзамен», издательство «Право и закон», 2004. – 272 с.

7. Гордон М. В. Советское авторское право [Текст] / М. В. Гордон – М.: Юр. лит., 1955. – 232 с.

8. Постанова Вищого господарського суду України від 21.07.2009 р., Справа № 20/39 // Електронний ресурс: ЛПА: ЗАКОН Універсал-Бізнес 9.1.5. – 2013.

9. Ієвіня Ольга. Авторське право на похідні твори [Текст] / Ольга Ієвіня // Нотаріат для Вас. – 2012. – № 9 (131). – С. 50-51.

10. Камышев В. Г. Права авторов литературных произведений [Текст] / В. Г. Камышев – М.: «Юридическая литература», 1972 – 184 с.

11. Мэггс П. Б. Интеллектуальная собственность [Текст] / П. Б. Мэггс, А. П. Сергеев. – М.: Юристъ, 2000. – 400 с.

УДК 349.415

ФОРМИ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ

Червенко А. Г.,

пошукач кафедри
земельного та аграрного права
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

Анотація: У статті піднімаються недостатньо досліджені питання щодо форм захисту земельних прав громадян. Аналізуються класифікації форм захисту прав. Висувається авторська версія класифікації форм захисту прав, у яку вводиться термін «субформа» захисту прав. Розглядаються окремі форми захисту земельних прав. Пропонується визначення поняття «форми захисту земельних прав».

Ключові слова: форми захисту прав, субформи захисту прав, юрисдикційні форми захисту прав, позаюрисдикційні форми захисту прав, судова форма захисту земельних прав, адміністративна форма захисту земельних прав, самозахист земельних прав.

Аннотация: В статье поднимаются недостаточно исследованные вопросы относительно форм защиты земельных прав граждан. Анализируются классификации форм защиты прав. Выдвигается авторская версия классификации форм защиты прав, в которую вводится термин «субформы» защиты прав. Рассматриваются отдельные формы защиты земельных прав. Предлагается определение понятия «формы защиты земельных прав».

Ключевые слова: формы защиты прав, субформы защиты прав, юрисдикционные формы защиты прав, неюрисдикционные формы защиты прав, судебная форма защиты земельных прав, административная форма защиты земельных прав, самозащита земельных прав.

Annotation: This paper raises questions about the lack of research forms the protection of land rights. Analyzes the classification of forms of protection. Pull out the author's version of the classification of forms of protection, which introduced the term «sub form» protection. Considers some form of protection of land rights. Proposes a definition of the concept of «forms of protection of land rights».

Key words: forms of protection, protection of the rights of the sub form, form jurisdictional rights, nejurisdiktionnye forms of protection, a form of judicial protection of land rights, the administrative form of protection of land rightsland rights of self-defense.

Одною з найважливіших проблем сучасного земельного права є питання щодо форм захисту земельних прав, адже, в теорії права й у практичній юриспруденції, захист прав все більше оформляється в самостійний напрям реалізації охоронної функції права. Зміст цього напрямку, з точки зору цивільного права, являє собою сукупність закріплених законодавством повноважень конкретного учасника цивільних відносин, які окреслюють на основі диспозитивності вид і міру її можливої поведінки, спрямованої на захист своїх прав. Право на захист кожний учасник цивільних відносин здійснює на свій розсуд за власним волевиявленням. У кожному конкретному випадку особа, права та інтереси якої порушені, самостійно вирішує питання, пов'язані з вибором засобів захисту та їх реалізації. Це є основним проявом дії принципу диспозитивності у матеріальному та процесуальному законодавстві, за яким кожна особа повинна дбати про своє право, і ніхто не зобов'язаний дбати про права інших, якщо

останнє не є обов'язком в силу закону, договору чи цивільно-правового звичаю [4, с. 144]. Тобто особа (фізична або юридична), яка вважає що її права порушені, повинна сама знаходити форми і способи захисту своїх прав, у тому числі і земельних.

Якщо способи захисту земельних прав знайшли своє конкретне відображення у статті 152 Земельного кодексу України, то питання щодо форм захисту земельних прав громадян в Україні такої конкретики не отримало, хоча основні форми вирішення земельних спорів перелічені у статті 158 Земельного кодексу України – судова і адміністративна. Мабуть тому ці питання залишаються недостатньо дослідженими в теорії земельного права, а при їх аналізі звичайно беруться надбання цивільно-правової науки [7, с. 106]. Понад те, деякі науковці змішують поняття форм і способів захисту земельних прав, хоча ці категорії мають свій окремий предмет вивчення та дослідження.

У вітчизняній науці земельного права окремим питанням форм захисту земельних прав приділялася увага в працях вітчизняних фахівців земельного та

екологічного права: В. Андрейцева, Г. Балюк, Ю. Вовка, А. Гетьмана, В. Гуревського, В. Єрмоленка, Н. Ільницької, І. Каракаша, Д. Ковальського, Т. Ковальчук, І. Костяшкіна, М. Красної, П. Кулинич, Л. Лейби, Т. Лісової, Н. Малишевої, Р. Марусенка, А. Мірошніченка, В. Мунтяна, В. Носіка, О. Погрібного, В. Семчика, А. Статівки, Н. Титової, В. Федоровича, П. Філюка, А. Черногуза, Ю. Шемшученка, М. Шульги, В. Янчука та інших вчених.

Метою дослідження є спроба розкриття сутності форм захисту земельних прав і визначення поняття «форми захисту земельних прав» з пропозицією введення у науково-теоретичній обрії вертикального підрозділу форм на субформи захисту земельних прав.

Об'єктом даного дослідження виступають форми захисту земельних прав, а **предметом** – нормативна та наукова джерельна база щодо форм захисту земельних прав.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у: комплексному дослідженні форм захисту земельних прав; припущенні, що у вертикальній градації, крім форм, повинні розташовуватися і субформи захисту земельних прав; пропозиції щодо визначення поняття форм захисту земельних прав.

У правовій літературі існують різні класифікації форм захисту права, які ґрунтуються на різних критеріях. Російські юристи О. Сергеев та Ю. Толстой, розуміючи під формою захисту комплекс внутрішньо погоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав і інтересів, що охороняються законом, відзначають дві основні її форми: юрисдикційну та позаюрисдикційну. Рамками юрисдикційної форми захисту охоплюється захист у судовому (загальний порядок) і в адміністративному порядку (спеціальний порядок). Самостійна діяльність громадянина або організації з захисту цивільних прав без звертання до державних або інших компетентних органів кваліфікується в якості позаюрисдикційної [3, с. 268–270]. Разом із тим вони висловлюються проти кваліфікації самозахисту як одного зі способів захисту цивільних прав. На їх думку, самозахист цивільних прав – це форма, а не спосіб захисту [3, с. 270].

Розподілом основних форм захисту прав на юрисдикційні та позаюрисдикційні зараз користується більшість вчених правознавців.

Є. Харитонов форми захисту цивільних прав кваліфікує залежно від природи юрисдикційного органу, що здійснює захист, виділяючи при цьому судову, адміністративну, нотаріальну, самозахисну і громадську: 1) судовий захист (стаття 55 Конституції, стаття 16 ЦК України); 2) адміністративний захист (стаття 17 ЦК України); 3) захист нотаріусом (стаття 17 ЦК України); 4) самозахист (стаття 55 Конституції України, стаття 19 ЦК України); 5) захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій та їх органів [4, с. 145].

У деяких випадках відповідно до закону застосовується змішаний, тобто адміністративно-судовий порядок захисту порушених цивільних прав. У цьому випадку потерпілий, перш ніж пред'явити позов у суд, повинен звернутися зі скаргою в державний орган керування.

Юрисдикційною формою захисту прав є діяльність державних або уповноважених державою органів з захисту порушених суб'єктивних прав. Суть її виражається у тому, що особа, права й законні інтереси якої порушені неправомірними (а у деяких випадках і правомірними) діями, звертається за захистом до державних або інших компетентних органів, які вповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного права й припинення правопорушення.

До позаюрисдикційних форм захисту можна віднести захист права уповноваженої особи; захист права діями порушника права (у суб'єкта відповідальності завжди є можливість у добровільному, а не примусовому порядку здійснити дії щодо відновлення порушених ним прав іншої особи); захист прав шляхом укладення сторонами мирової угоди тощо [7, с. 108].

До юрисдикційної системи з захисту прав, окрім державних судів, адміністративних органів, державного нотаріату, входять приватні юрисдикційні структури – третейські суди, приватні нотаріуси, адвокати, органи страхування та інші. Погоджуючись з існуванням недержавного юрисдикційного захисту прав, необхідно або визнати, що в рамках визначеного поділу захисту прав на юрисдикційні та позаюрисдикційні повинна існувати додаткова ступінь класифікації (за юрисдикцією державна та приватна), або припустити, що форми захисту прав можуть бути систематизовані за іншим критерієм (за джерелом повноважень) на державні (судова, адміністративна) та недержавні (третейський розгляд, самозахист) [6, с. 362].

У зв'язку з розвитком недержавних юрисдикційних форм, а також поширенням позаюрисдикційних форм, можливо запропонувати введення в юридичний науково-теоретичний ужиток такого поняття, як «субформи» захисту прав. У цьому випадку, юрисдикційна (основна форма) підрозділяється на державну і недержавну форми захисту прав, а далі, по одній гілці розташовуються – судова та позасудова (адміністративна, державна нотаріальна), а по другій – третейська, нотаріальна (недержавна), адвокатська, страхова та інші субформи захисту прав. По лінії позаюрисдикційної (основної форми) субформою буде самозахист. За шаблоном повноважень, наприклад, судовий захист буде формою відносно такої субформи як виконавча служба тощо

Запропонована класифікація здається складною, але вважаємо, що при доробці вона може мати сенс.

Основною формою (або субформою) захисту земельних прав – є судовий захист. У відповідності з частиною 2 статті 158 Земельного кодексу України виключно судом вирішуються земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян й юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та обласей.

Суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненнями фізичних або юридичних осіб, відповідні Земельному Кодексу, в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів сторін.

Примусове виконання рішень судів в Україні покладається на державну виконавчу службу. У статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року визначається, що виконавче провадження – це сукупність дій органів і посадових осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів, які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених законодавством, а також рішеннями, що підлягають примусовому виконанню.

У зв'язку з прийняттям Концепції адміністративної та земельної реформ, постала необхідність комплексного науково-теоретичного дослідження питань адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства, які б ґрунтувалися на сучасних нормах.

Відповідно до статті 17 Цивільного кодексу України захист земельних прав здійснюється Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування. Водночас рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду. У статтях 8, 9, 10, 12 Земельного кодексу України законодавством чітко визначено адміністративні органи державної влади, до компетенції яких належать повноваження по вирішенню земельних спорів. Процедура звернення громадян до адміністративних органів встановлюється Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року. Під зверненнями громадян розуміються викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги, зокрема ті, що стосуються вирішення певних земельних спорів.

Згідно статті 21 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року, кожен може без обмежень і перешкод звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року одним із основних завдань міліції є захист власності від злочинних посягань. При виявленні вчинення злочину проти власності на землю, фізична особа, керівник підприємства або уповноважена ним чи власником підприємства особа має право звернутися із відповідною заявою до органів внутрішніх справ для проведення дізнання та досудового слідства. На органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину й осіб, що його вчинили (стаття 38 Кримінального процесуального кодексу України).

Статтею 4 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року визначено що одним із завдань прокурорського нагляду за додержанням законів є захист гарантованих Конституцією прав, іншими законами України та міжнародними правовими

актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина.

Прокуратурою може бути забезпеченим захист порушених земельних прав шляхом прокурорського нагляду, представництва в суді, якщо громадянин сам не здатен здійснювати цей захист, та іншими діями.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року (зі змінами станом на 15 грудня 2005 року) нотаріус здійснює захист прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу. Водночас існують обмеження щодо вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами, які можуть здійснювати тільки державні нотаріуси, наприклад, посвідчувати договори довічного утримання в обмін на земельну ділянку. У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії вчиняються уповноваженими на це посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів.

Цивільні справи щодо захисту прав на земельні ділянки при вирішенні земельних спорів можуть розглядатися третейськими судами в порядку, передбаченому Законом України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 року. У статті 2 названого закону роз'яснюється, що третейський суд є недержавним незалежним органом, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Добровільним професійним громадським об'єднанням, сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу є адвокатура України. Види адвокатської діяльності визначені у статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатські діяльність». Адвокати дають консультації та роз'яснення з юридичних питань, усні і письмові довідки щодо законодавства; складають заяви, скарги та інші документи правового характеру; посвідчують копії документів у справах, які вони ведуть; здійснюють представництво в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами; подають юридичну допомогу підприємствам, установам, організаціям; здійснюють правове забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян і юридичних осіб, виконують свої обов'язки відповідно до кримінального процесуального законодавства у процесі досудового розслідування.

У пункті 5 розділу 10 Концепції вдосконалення судівництва та утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006, передбачено створення умов

для стимулювання дешевих і менш формалізованих способів їх врегулювання. Слід погодитися з думкою про те, що наукового обґрунтування і практичного втілення потребує медіація – діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу і врегулювання спору самостійно самими учасниками [2]. Тут необхідно звернути увагу, що Указом Президента України N 1258/98 від 17 листопада 1998 року була створена Національна служба посередництва і примирення. Основне завдання цього постійно діючого державного органу – сприяння врегулюванню колективних трудових спорів (конфліктів). На жаль дії цієї служби не розповсюджені в інші області правового регулювання, насамперед – земельного.

Теж можна сказати про створення Указом Президента України № 432/97 від 14 травня 1997 року Палати незалежних експертів з питань іноземних інвестицій, тому що залучення незалежних експертів, наприклад, при визначенні розміру збитків при порушенні земельних прав, є однією з дійових форм (субформ) у вирішенні земельних конфліктів.

Загально визнано, що позаюрисдикційною формою (субформою) захисту земельних прав є право на самозахист. Право на самозахист ґрунтується на конституційних принципах захисту прав. Згідно зі статтею 19 Цивільного кодексу України особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Земельним законодавством України право на самозахист не передбачається, але положення інституту добросусідства (Глава 17 Земельного кодексу України) можуть щось прояснити у цьому плані. Наприклад, у статті 105 Земельного кодексу України «Наслідки проникнення на земельну ділянку гілок і коренів дерев» говорить: «У випадку проникнення коренів і гілок дерев з однієї земельної ділянки на іншу власники та землекористувачі земельних ділянок мають право відрізати корені дерев і кущів, які проникають із сусідньої земельної ділянки, якщо таке проникнення є перепорою у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням». Прикладом самозахисту земельної власності можна назвати встановлення сигналізації, користування послугами охорони, застосування для охорони території службових собак тощо. Водночас обнесення приватної території дротом, по якому пропущено електричний струм, не буде способом самозахисту, бо суперечить моральним засадам суспільства і можуть не відповідати змісту права, що порушене та характеру дій, якими воно порушене.

Кримінальним кодексом України (стаття 39) встановлено, що не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам інших осіб стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути

іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Це означає, що будь-яка особа може захищати свою земельну ділянку від посягань інших осіб навіть шляхом нанесення шкоди, якщо цей захист є адекватним характеру дій особи, що здійснює порушення прав власника земельну ділянку.

Дослідженням інституту самозахисту зараз приділяють увагу правознавці різних профілів. Ми вважаємо, що в аспекті форм захисту прав немаловажне теоретичне значення має перехід самозахисту із позаюрисдикційної в юрисдикційні форми за рахунок тимчасової взаємодії та інтерференції суб'єкта самозахисту з юрисдикційними структурами (судом, прокуратурою, міліцією тощо), в результаті чого він набуває визначених юрисдикційних функцій. У зв'язку з цим, ще раз треба згадати, що без вольових і процесуальних дій особи, права якої порушені, у більшості випадків, жоден юрисдикційний правозахисний орган не може приступити до захисту її прав й інтересів.

Завершуючи дослідження ми пропонуємо наше бачення визначення поняття «форми захисту земельних прав» – це система державних і недержавних юрисдикційних, а також позаюрисдикційних структур і окремих осіб – суб'єктів земельних правовідносин, яка повинна забезпечувати реалізацію прав на захист при відповідних вольових і процесуальних діях сторони, земельні права якої порушені.

У цьому формулюванні ще немає наукової термінологічної досконалості, але надіємося, що воно може викликати зацікавленість у вчених правознавців.

Ми також вважаємо за необхідне звернути увагу законодавця на важливість включення в Земельний кодекс України окремої Глави «Форми захисту земельних прав». Ця Глава повинна містити як мінімум 3 статті: 1) юрисдикційні державні форми захисту земельних прав; 2) юрисдикційні приватні форми захисту земельних прав; 3) позаюрисдикційні форми захисту земельних прав.

Розробникам коментарів до Земельного кодексу України необхідно, при цьому, звернути увагу на форми, що сприяють вирішенню питань з захисту земельних прав у позасудовому порядку, а також на проблеми взаємодії та інтерференції юрисдикційних і позаюрисдикційних форм захисту в процесі самозахисту земельних прав за допомогою юрисдикційних структур.

Все це значно поліпшило б юридичну обізнаність зацікавлених осіб і дало їм можливість правильно визначати напрями захисту своїх земельних прав й інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воложанин В. П. Несудебные формы разрешения гражданско-правовых споров. [Текст] / В. П. Воложанин. – Свердловск: Средне-Уральское книжное изд-во, 1974. – 202 с.
2. Гейдонас Ю. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання підприємницьких спорів / Гейдонас Юлія // Юридична газета. 2005. – № 9 (45) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurgazeta.com/oarticle/1511>.
3. Гражданское право [Текст] в 2 т. Т. 1.: учебн. /

А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой; под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М.: Теис, 1996. – С. 600.

4. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав [Текст] / О. І. Мацегорін // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С 143–147.

5. Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України [Текст] / А. М. Мірошніченко Р. І. Марусенко. – К.: Алерта, 2013. – 544 с.

6. Рабенко С. Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання [Текст] / С.Л. Рабенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С 362–365 с.

7. Філюк П. Т. Юридичне забезпечення захисту земельних прав громадян [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: (12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право) / Філюк Петро Тодосович; НЮАУ імені Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 180 с.

УДК 340.1

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПРАВА

Шаганенко В. П.,

аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Анотація: У статті розглядаються концептуальні підходи щодо аналізу системи права. Підсумком першого підходу до побудови системи права стало формування науковцями загальних уявлень про систему права і виокремлення загального критерію класифікації галузей – предмета правового регулювання. Протиріччя і суження, що були висловлені науковцями під час наукової дискусії, дозволили зробити важливий висновок: вироблена конструкція «предмет-метод» правового регулювання не дозволяє прийти до єдиної думки щодо галузевого складу системи права.

Ключові слова: система права, предмет, метод, механізм, об'єкт, мета, зміст правового регулювання.

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные подходы анализа системы права. Итогом первого подхода к построению системы права стало формирование учеными общих представлений о системе права и выделение общего критерия классификации отраслей – предмета правового регулирования. Противоречия и суждения, высказанные учеными во время научной дискуссии, позволили сделать важный вывод: конструкция «предмет-метод» правового регулирования не позволяет прийти к единому мнению относительно отраслевого состава системы права.

Ключевые слова: система права, предмет, метод, механизм, объект, цель, содержание правового регулирования.

Annotation: The paper discusses conceptual approaches to the analysis of the legal system. The result of the first approach to the construction of the legal system was the formation of scientists general ideas about the law and the separation of the general criteria for the classification of industries – the subject of legal regulation. Contradictions and opinions that have been expressed by scientists in the scientific discussion, led to an important conclusion: design produced by «object-method» regulation cannot come to a consensus on the branch of the legal system.

Key words: legal system, subject, method, mechanism, object, purpose, content regulation.

Уперше у 1938 р. А. Вишинський у докладі на I Всесоюзному зібранні наукових співробітників в Інституті права Академії наук СРСР визначив «офіційне» тлумачення принципу класифікації системи радянського права за предметом правового регулювання. Було науково обгрунтовано поділ системи права за предметним критерієм – кримінальне, цивільне, адміністративне, трудове, фінансове ті інші галузі права. Проте, визначаючи будь-яку галузь права за допомогою її предмета, автори ставили конкретні завдання в тій або іншій галузі суспільного життя, які держава вирішує шляхом створення та застосування відповідних правових норм, а також шляхом створення та розвитку відповідних правових відносин.

У 1939 р. М. Аржанов у праці «О принципах построения системы советского социалистического права» [1, с. 26-35] запропонував в якості загального критерію класифікації галузей – предмета правового регулювання, який був визнаний більшістю правознавців. Водночас, була наголошена необхідність виокремлення інших критеріїв, що розмежовують класифікаційні групи елементів

системи права. Зокрема, С. Братусь, М. Миколаєнко та інші вчені запропонували поділ права на галузі за методом правового регулювання [2, с. 15-21]. Підсумком першого підходу до побудови системи права стало формування науковцями загальних уявлень про систему права і виокремлення загального критерію класифікації галузей – предмета правового регулювання. Проте, основним недоліком такого підходу стало те, що не було сформульовано поняття системи права. Основні зусилля були спрямовані на відокремлення конкретних галузей. Однак, що об'єднує ці галузі, а саме, що лежить в основі об'єднання різних елементів системи права в єдине ціле, вказано не було.

У другому підході щодо побудови системи права науковцями були сформульовані недоліки першого підходу, зокрема:

- поняття «предмет регулювання» не було глибоко досліджено, у зв'язку з чим виявити будову системи радянського права, опираючись на єдиний критерій не вдалося;

- було наголошено, що поряд з предметом, вагоме значення для розуміння системи радянського права має і метод регулювання;

- поділ радянського права за галузями не було побудовано на будь-якій єдиній класифікаційній